

7. Шипілов Л. М. Народовладдя як основа демократичної держави.
Харків: ФІНН, 2009. 216 с

9. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ

1. Політичні партії та їх роль у демократичному суспільстві.
2. Багатопартійна система у демократичному суспільстві.

Неможливо уявити сучасне політичне життя і вибори без політичних партій. Політичні партії є ключовими організаціями для реалізації суспільних інтересів через політичні процеси. Формування політичної еліти, виборчий процес та реалізація політичних позицій державними інституціями неможливі без політичних партій.

Класична демократія не потребувала політичних партій, оскільки громадяни безпосередньо брали участь в урядуванні, отже, не було потреби у будь-яких посередницьких організаціях для задоволення своїх інтересів. Формування політичних партій розпочалося в XVII-XVIII ст. в англосаксонських країнах та країнах Західної Європи. Проте класичні політичні партії викристалізувалися лише в XIX ст. Оскільки в суспільстві з'явилися нові соціальні групи, вони конкурували за владу і змушені були створювати організаційні структури для досягнення своїх цілей. Хоча громадяни безпосередньо не беруть участі у політичному житті представницької демократії, вони стикаються з необхідністю утворення організацій, через які можна буде представляти та захищати свої інтереси. Отже, формування політичних партій є одним зі способів задовольнити цю потребу.

Є багато визначень політичних партій. Одне з цих визначень сформулював Едмунд Бьорк (1729-1797 рр.), британський державний діяч XVIII ст. За словами Бьорка, політична партія – це організація, створена окремими особами, що мають спільну ідеологію, світогляд та позиції з

певних питань. Термін «партія» походить від латинського слова «pars» і означає певну частину деякої структури.

Розвинуті політичні партії мають більш-менш сталу організаційну структуру, систему внутрішньопартійних органів та бюджет. Бюджети партій формуються в основному за рахунок пожертвувань або членських внесків, що сплачуються членами партії. В останні роки у багатьох країнах, в тому числі в Україні, на утримання політичних партій виділяються певні ресурси з державного бюджету. Ця практика набула поширення з огляду на потребу в мінімізації впливу інтересів заможних донорів на партії і виконання ними своїх функцій.

Основне завдання політичних партій брати участь у виборах. У деяких системах партії можуть брати участь у виборах окремо чи у складі коаліцій або блоків, утворених спільно з іншими партіями. Якщо політична партія вважає, що їй бракує фінансових та людських ресурсів для перемоги, вона нерідко формує коаліцію з іншими подібними партіями для участі у виборах. Такі коаліції в основному характерні для європейських країн, в тому числі колишніх радянських держав, на відміну від англосаксонських держав. Загалом у сучасній історії Великої Британії коаліції виникали кілька разів, але здебільшого партії віддають перевагу незалежній участі у виборах

Існує дві основні моделі партійних систем: однопартійні системи та багатопартійні системи. Багатопартійні системи, у свою чергу, поділяються на кілька підсистем: двопартійні системи, багатопартійні системи та системи із домінуючою партією.

Радянський Союз та нацистська Німеччина за часів перебування Гітлера при владі – класичні приклади **однопартійних систем**. У рамках цих однопартійних систем всі інші партії заборонені. Перемагає завжди лише одна партія, і громадяни не мають іншого вибору. Партія зрощена з державними інституціями і її система внутрішньопартійних органів дублює структуру системи органів виконавчої влади. Тому такі держави часто називають партійними державами. Наприклад, у Радянському Союзі існувала

лише одна партія; якщо людина бажала досягти успіху у своїй кар'єрі, він/вона повинні були вступити до Комуністичної партії, бо іншого вибору не було. Така ж ситуація спостерігалася й у нацистській Німеччині, де Націонал-соціалістична німецька робітничка партія (НСДАП) була єдиною законною партією, яка підім'яла під себе всі політичні посади та керувала розвитком країни. У наш час класичними прикладами однопартійних систем є Китай та Північна Корея; комуністичні партії цих країн є єдиними законними політичними структурами, а утворення будь-яких інших партій суворо заборонене.

У рамках **двопартійної системи** дозволена діяльність інших партій, але лише дві великі партії регулярно виграють вибори і зберігають за собою владу. Іноді може переважати одна партія, час від часу на передній план виходить інша. Велика Британія та США є класичними прикладами двопартійної системи. У США існує дві основні партії: Республіканська та Демократична партії. Одна з цих двох партій, як правило, перемагає у виборах; у США також є інші партії, але вони рідко досягають успіху на виборах. У Великій Британії панують Консервативна та Лейбористська партії. Як правило, при владі перебуває одна з них, хоча в державі функціонують й інші партії.

У рамках **багатопартійної системи** на виборах зазвичай перемагають декілька партій і жодна з них не має більшості в парламенті. Коли це стається, вони об'єднуються в коаліції для формування уряду; без таких коаліцій сформувати уряд неможливо. Прикладом може бути український уряд 2014-2019 рр., який був створений коаліцією Блоку Петра Порошенка, Народного Фронту та Радикальної партії, яка пізніше вийшла з коаліції й перейшла в опозицію.

У рамках **системи з домінуючою партією** завжди переважає одна партія, проте інші партії не забороняються. Як правило, численні партії беруть участь у виборах та отримують певну кількість місць у парламенті; при цьому лише одна партія отримує більшість голосів і місць у парламенті.

Японія є класичним прикладом системи з домінуючою партією, в якій Ліберально-демократична партія утримує владу протягом десятиліть. Існування інших партій в Японії дозволено, і вони отримують певну кількість місць у парламенті; проте вони не можуть конкурувати з Ліберально-демократичною партією та самостійно без її участі сформувати склад уряду.

Політичні партії вперше виникли в Україні наприкінці XIX – початку XX століть на тлі сприятливих політичних умов у Західній Україні під пануванням АвстроУгорської імперії. У 1890 р. утворилася Русько-Українська радикальна партія (РУРП), заснована Іваном Франком.

Внаслідок обмежень, встановлених російським режимом, політичні партії на територіях Російської імперії не з'являлися аж до початку XX ст. Революційна українська партія (РУП) була першою партією в регіоні, заснованою 1900 р. в Харкові для захисту інтересів селян. У 1902 році засновник РУП Микола Міхновський створив другу партію, Українську народну партію (УНП), яка закликала до національної незалежності. Всі ці перші партії закликали до національної автономії та протистояння царизму; вони переважно схилилися до лівого політичного спектру і підтримували надання українцям політичних прав і свобод.

Ці партії зникли за радянської однопартійної системи, Конституція якої від 1977 р. оголосила Комуністичну партію керівною та спрямовуючою силою країни (стаття 6). Проте ще до того, як Україна здобула незалежність у 1991 р., інтелектуали та дисиденти вже почали формувати перші сучасні партії країни. Це були партії, які утворили парламентську опозицію у Верховній Раді України першого скликання — серед них Народний Рух України («Рух») та Українська республіканська партія. Тим не менше, оскільки країна провела перші парламентські вибори лише у 1994 році, Комуністична партія зберігала домінуючі позиції в Україні протягом перших трьох років незалежності. Ця затримка, можливо, дала Комуністичній партії можливість відтермінувати демократичні перетворення в Україні, особливо у

порівнянні з новими незалежними країнами Центральної Європи, які провели вільні вибори до парламентів набагато раніше.

За часів президентства Леоніда Кучми (1994—2004 рр.) партії почали консолідувати політиків, які просували інтереси українських олігархів. У 2002 р. вони об'єдналися у два основні політичні табори: коаліцію тих, хто підтримував діючого президента (центристську коаліцію колишньої радянської номенклатури (в тому числі «За Єдину Україну!» та Соціал-демократична партія України (об'єднана).

Сьогодні в Україні представлено понад 300 політичних партій. Існують національні партії з осередками у більшості областей; в окремих регіонах та містах діють партії, діяльність яких обмежується локальним рівнем, такі як Українська Галицька партія у Львові; також є партії, орієнтовані на захист і підтримку національних меншин, такі «Партія поляків України».

Політична партія у політичній системі суспільства є важливим і необхідним елементом здобуття, впливу та здійснення політичної влади. Вона є тим інститутом політичної системи, що акумулює і виражає політичні інтереси тих чи інших суб'єктів політики, які спрямовані на здобуття або утримання державної влади, крізь призму їхніх ідеологічних засад.

Термінологічний словник:

Багатопартійна система — політична система, при якій може існувати безліч політичних партій, що теоретично володіють рівними шансами на отримання більшості місць у парламенті країни.

Система (від дав.-гр. σύστημα — «сполучення», «ціле», «з'єднання») — множина взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють із середовищем та між собою, і мають мету.

Двопартійна система, біпартизм — домінування в політичному житті двох потужних політичних партій, які змагаються за владу, одна з них перебуває при владі, а інша — в опозиції.